

Nordisk självbild

En kritisk idéanalys av relationen mellan Nordiska rådets och Sveriges
identitetskonstruktioner

Abstract

In this critical idea-analysis of the relation between Sweden and the Nordic Council the author sifts out two constructions of identity and tests if there is a discrepancy to be found between what the member state grows within its borders and also sign by being a part of the nordic cooperation. In this study the analysis dive into the origins of scandinavism and nordism and discover touching points with the Nordic Council today and the roots of nordic ideology. It is clear that the Nordic Council and Sweden, by practicing this nordic doctrine of isolation and distance to Europe, also excludes its own inhabitants on cultural, historical and geographic facts. This goes against the work for democracy, inclusion and equality that both Sweden and the Nordic Council in their official documents, media and interviews claim to value as the key foundations of their political work and also national- and nordic identity.

Keywords: nordic council, sweden, identity, scandinavism, nordism

Antal ord: 9249

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1.1	Syfte och frågeställning	2
1.1.2	Metod och teori	3
1.1.3	Material	7
1.1.4	Litteratur	8
2	Analys	10
2.1.1	Nordism och skandinavism	10
2.1.2	Medlemskapet	16
2.1.3	Giltighetsprövning	19
2.1.4	Hållbarhetsprövning	23
2.1.5	Rimlighetsprövning	28
2.1.6	Sammanfattning	30
2.1.7	Vidare forskning	31
3	Referenser	32

1 Inledning

I svaren framträder frågan om att ta med de baltiska länderna i NR:s verksamhet. En del av de svarande motsätter sig de baltiska ländernas medlemskap speciellt därför att det anses spräcka NR:s gemenskap som baserar sig på kulturella och historiska fakta.¹

Nordismen är den kraft som med referens till det förflutna motiverar identitet, vägleder handling och tolkar samtiden.² De nordiska medlemsstaterna i Nordiska rådet förenas i synen på sitt geografiska läge, sin gemensamma historia och sitt nutida politiska arbete internationellt och internt. Själva grunden för det nordiska samarbetet, som är ännu äldre än Europeiska unionen, är enligt Nordiska rådets webbplats att de nordiska folken i många avseenden är desamma. De tänker ungefär lika, delar samma historiska arv och talar samma språk. Samtidigt hänvisar Sverige, som ett stolt mångkulturellt land, ofta till styrkan i ett mångkulturellt samhälle och arbetar på flera sätt för att fylla klyftorna mellan vita, så att säga, infödda svenskar och personer med rötter utanför Sverige. 13 procent av Sveriges invånare är födda utanför landet och talar i många fall olika språk, firar olika traditioner och hängiver sig till andra religioner än den traditionella lutheranska kristendomen.

Samtidigt är Sverige en del av Nordiska rådet som kräver att dess medlemmar lever upp till specifika krav på språk, tradition och en nordisk identitet enligt dess egen definition. I det inledande citatet ovan görs en åtskillnad mellan ett jag och en andre där de baltiska länderna, trots sina uppenbara historiska och kulturella beröringspunkter med Nordiska rådets medlemsstater, inte av detsamma kan anses tillräckligt lika för att tillåtas ingå i samarbetet. Den bland invånarna i Norden utbredda och i stor grad självklara idén om samhörighet som politiserats i form av

¹ Jutila – Tikkala (red.), 2009, *Skilda vägar – Nordiska rådet och EU*, s. 29.

² Sørensen – Stråth, 1997, *The Cultural Construction of Norden*, s. 92.

det nordiska samarbetet kan tänkas orsaka problem för det nutida mångkulturella samhället. Även enskilda medborgares identitet kan rent konsekvent kanske, vid en prövning av Nordiska rådets kriterier för medlemskap, inte anses som fullvärdiga medlemmar av just historiska, kulturella och språkliga skäl.

1.1.1 Syfte och frågeställning

Det formaliserede samarbejde mellem de nordiske lande er blandt de ældste og de mest omfattende regionale samarbejder i verden. Det politiske samarbejde bygger på fælles værdier og en vilje til at opnå resultater der bidrager til en dynamisk udvikling og øger Nordens kompetence og konkurrencekraft. Det nordiske samarbejde omfatter Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige samt Færøerne, Grønland og Åland.³

Detta är den beskrivning av det nordiska samarbetet som kort ges på hemsidan *norden.org*, det offentliga nordiska samarbetets hemsida. Samarbetets motor är det Nordiska rådet där politiker och tjänstemän från medlemsländerna utformar en gemensam nordisk politik. Nordiska rådets via media och nätet förmedlade existensberättigande fokuserar i mycket på bevarandet av nordisk kultur – där allt från den rena geografin och välfärdsstaten till de olika nordiska språken räknas. Genom organisationens offentliga kanaler förmedlas och konstrueras därmed en identitet. När denna konstruktion bestående av empiriska och ibland något metafysiska argument väl blottas öppnar det i sin tur möjligheten att utläsa vem eller vilka som inte kan räknas tillhöra densamma. I och med detta kan det, beroende på enligt vilka principer detta exkluderande görs, innebära problem för medlemsstaterna vilka rymmer många människor med olika bakgrund, kulturer och identiteter. Mitt huvudsakliga syfte är alltså att beskriva, tolka, ta ställning till samt kritiskt pröva Nordiska rådets och en av dess medlemmars identitetskonstruktioner. Ett andra primärt mål är även att se om Nordiska rådets konstruktion stämmer överens med den verklighet som medlemslandet gör uttryck för internt. Hur lik/olik är denna självbild den som manifesteras i det regionala

³ Nordiska rådet, 2014, *Det officielle nordiske samarbejde*.

samarbetet? Finns det en spänning mellan till exempel talet i Nordiska rådets mediekkanaler om något som kan liknas vid tesen om ”ett och samma folk” och arbetet för ett mångkulturellt samhälle?

Min frågeställning är således: Hur väl stämmer Sveriges interna identitetskonstruktion överens med den som landet genom sitt medlemskap i Nordiska rådet skriver under på?

1.1.2 Metod och teori

Ofta påstås att de politiska ideologierna utgöra värderingar och på denna grund äro undandragna debatt; när det gäller värderingar föreligger ju icke sanningsfrågan. Uppfattningen är naturlig såtillvida, som en ideologi tankes ägnad att påverka handlandet och för att handla kräves ju ett beslut, som kan sägas vara beroende av en värdering. I varje ideologi finnes också ett moment av värdering eller åtminstone av utsagor, som antas ägnade att omedelbart framkalla en värdering av bestämd art. Men en undersökning av några politiskt viktiga ideologier visar omedelbart, att de icke huvudsakligen utgöra serier av värderingar. Verklighetsomdömen spela huvudrollen.⁴

Min metodologiska utgångspunkt är att människor genom språk och hur vi talar formar vår bild av oss själva och omvärlden. Jag är alltså övertygad om att det går att utläsa en större verklighetsbild genom att tolka och lägga pussel med argument och valda fraser från, i mitt fall, Nordiska rådet och dess medlemsländer. Det är min teori om vad som ska studeras, varför samt för vilket syfte. Måhända faller sig därmed diskursanalysen för många, inklusive mig, naturlig. I detta fall däremot blir ett val mellan idéanalys och diskursanalys ett val mellan olika storheter. En kan säga att diskursanalysen till viss del sätter agendan för vad idéanalysen har för uppgift och mål.⁵ Mina valda diskurser, som kan definieras som ett visst språkbruk inom ramen för ett bestämt område, vore i fallet diskursanalys av Nordiska rådets och ett av dess medlemsländers språk i

⁴ Tingsten, Herbert, 1941, *Idékritik*, s.12.

⁵ Beckman, Ludvig, 2005, *Grundbok i idéanalys*, s. 10.

offentliga kanaler. Det hade, om jag använt mig av en jämförande diskursanalys, inneburit att jag i mitt fall möjligtvis endast visat på diskrepansen mellan ett antal diskurser. Mitt mål är dock inte att bara visa på inkonsekvensen hos NR och en av medlemsländerna, utan även att empiriskt pröva argumenten och ruska på själva grundvalarna av organisationens existensberättigande.⁶ Därmed väljer jag bort diskursanalysen till förmån för en kritisk och genetisk idéanalys.

Mitt analyschema blir att titta på argument om folk, historia och identitet i Nordiska rådets och ett medlemslands offentliga kanaler. Det kan vara departementens hemsidor, riksdagens hemsida, statliga turistsidor, Nordiska rådets hemsida samt den reklam i form av media de sprider. Sedan gäller det att samla mina data och foga dem samman till en nordisk respektive en svensk självbild. Här finner jag min hjälp i Evert Vedungs genetiska idéanalys som med ett antal kritiska verktyg ämnar avgöra en idéns ursprung:

Termen "genetisk" associerar i första hand till "genes" eller "ursprung" och formuleringen "den genetiska metoden" leder tanken i riktning mot en verksamhet som syftar till att fastställa en företeelses ursprung, upphov eller uppkomst.⁷

Kan jag anse Nordiska rådets identitetskonstruktion en renodlad rest från det tidiga 1800-talets skandinavism eller hyser den drag av en mer modern gemenskapskänsla utifrån demokratinivå och politisk kultur? I samband med detta beskrev Herbert Tingsten talande uppfattningen om folkkaraktär i boken *Idékritik*, om konstruktionen av ett folkligt lynne:

Enligt denna lära framstår nationerna såsom klart avgränsade enheter, vilkas ursprungliga anlag tar sig uttryck i deras historiska utveckling. Bakom det historiska förloppet spåras alltså en folkkaraktär, som i det väsentliga bestämmer detta; varje stat antas behärskad av en inre nödvändighet, som tar sig uttryck i dess särskilda samhällstillstånd och kultur.⁸

⁶ Neumann, Iver B, 2003, *Mening materialitet makt – en introduktion till diskursanalys*, s. 17.

⁷ Vedung, Evert, 1974, *Innehållslig och funktionell idéanalys*, s. 11.

⁸ Tingsten, 1941, s. 98

I detta kommer jag att arbeta i främst två steg för att se om texterna jag tittar på uppfyller två så kallade inre kriterier på påverkan. Det första är rent semantiskt, dvs. om det är möjligt att se om till exempel Nordiska rådet i sina kanaler använder sig av liknande språkbruk som det tidiga 1800-talets skandinavister. Vad som sedan utgör det andra kriteriet är huruvida jag kan hitta referenspunkter i form av formuleringar eller teser mellan förflutenheten och det nutida.⁹ När jag analyserar mitt material använder jag mig även av verktyg från Tingstens klassiska tvåuddade idékritik, förklarad väl sammanfattad av professor Ludvig Beckman med ännu ett analyssteg.

1. Herbert Tingsten sa om idékritiken att den ”vill vara av samma art som den [...] man riktar mot [...] vetenskapliga arbeten.” Alltså, är argumentationen redbar, dvs. logiskt giltig, empiriskt hållbar och normativt rimlig?¹⁰ Låt oss börja med giltigheten. Detta steg i analysen handlar inte om att pröva argumentationen empiriskt utan om att se om den är logiskt sammanhängande. Påståendet att höghuset Turning Torso ligger i Sveriges huvudstad Malmö är till exempel fel men lider inte av några logiska brister. De två grundläggande kriterierna för logisk hållbarhet är alltså motsägelsefrihet och giltiga slutledningar. Vad motsägelser innebär är uppenbart för de flesta men tar sig olika former och är inte alltid fullt synliga. För det mesta måste jag utförligt tolka och beskriva betydelsen hos en text för att kunna blottlägga dem. Ett sätt är att skilja på konträra och kontradiktionära motsägelser. Konträra är de, om två påståenden inte båda kan vara sanna men ändå kan anses falska. Det är med andra ord inte självklart att något av dem överhuvudtaget är sant. I ett kontradiktionärt sammanhang är det dock givet att något av alternativen stämmer. Ett exempel kan vara, i Nordiska rådets fall, är om en säger att ”invånarna i Norden tycker likadant” men samtidigt påstår att ”Sverige är mångkulturellt”.¹¹

Den logiska prövningen blir mer omfattande då en ger sig på att testa huruvida slutsatsen av ett resonemang är giltigt. Även om premisserna för slutsatsen är

⁹ Vedung, 1974, s. 12.

¹⁰ Beckman, 2005, s. 58.

¹¹ Beckman, 2005, s. 59-60.

ogiltiga så kan slutsatsen vara fullt rimlig och vice versa. De framlagda premisserna kan också anses irrelevanta. Ett exempel på detta vore att påstå att den socialdemokratiska ledaren Stefan Löfven har fel i sin argumentation på grund av hans, enligt betraktaren, dåliga klädsel. Att rimlighetspröva en text kan alltså också vara att forskaren letar efter irrelevanta argument.¹²

2. Att testa hållbarhet kan delas upp i tre steg. Det första är att se vilka belägg det finns för ett påstående. Läger analysobjektet, i mitt fall till exempel Nordiska rådets reklamfilm, fram belägg för sina påståenden att människor i till exempel Sverige och Norge ser på saker på nästan samma sätt? Steg två är att kontrollera beläggens hållbarhet, vilket som konstaterats ovan görs bäst genom att se till i mitt fall Sveriges offentliga statistik. Vidare är det sista steget lite mer komplicerat. Går det att pröva påståendet att nordbor känner sig väldigt nära naturen och det stora område som är Norden? I detta avslutande skede handlar det om att mäta graden av metafysiska inslag i argumentationen för att på så vis belysa avståndet till verklighet och forskning.¹³

3. Att stanna vid prövningen av giltighet och hållbarhet kan betraktas som något begränsande. När en kritiserar en politisk ideologi (ett system av idéer) eller en enskild idé, handlar det ofta om värden – om idealen och dess reella konsekvenser. Men om forskaren i sin kritik tar sin utgångspunkt i egna värderingar så som till exempel demokrati blir det möjligt att rikta ännu en aspekt av utlåtanden mot materialet. Idékritiken blir konstruktiv och preskriptiv och tar då ställning mot värderingarna i sig och om de kan anses giltiga i kombination med varandra. Detta är vad som kallas en rimlighetsprövning.¹⁴

I min studie ämnar jag utgå från en intern rimlighetsprövning, dvs. att jag som uppsatsförfattare anammar de värden om demokrati som Nordiska rådet och Sverige utgår ifrån och analyserar fram huruvida samarbetet faktiskt lever upp till sina egna normativa ståndpunkter. Ett potentiellt analysobjekt kan vara

¹² Beckman, 2005, s. 63-64.

¹³ Beckman, 2005, s. 66-68.

¹⁴ Beckman, 2005, s. 69-70.

spänningen mellan människor i medlemsländerna och den identitetskonstruktion Nordiska rådet anser som sitt sammanhållande fundament. Kan en, om vissa personer inte kan tyckas passa in i denna identitetsmall, anta att demokratin inom Norden naggas i kanten?¹⁵

Sammanfattat: Min analysmetod blir att framföra logiska, empiriska och normativa synpunkter på sambandet mellan Sveriges och Nordiska rådets identitetskonstruktioner. Det hade varit spännande att se till samtliga medlemmar, men eftersom jag i min studie har ett begränsat utrymme är jag även begränsad i mitt urval. I min studie ämnar jag att inledande beskriva och belysa de mekanismer och komponenter som utgör den nordiska självbilden för att ha ett ordentligt underlag när jag går vidare in i den kritiska analysen. Utan en sådan genetisk dykning blir relevanta jämförelser och klargöranden svår genomförda. Angående citat har jag översatt dem som i sin ursprungliga form är på engelska men låtit dem i de nordiska språken förbli orörda.

1.1.3 Material

Eftersom jag är ute efter Sveriges och Nordiska rådets offentliga identitetskonstruktioner blir det naturligt att jag använder mig av material från deras offentliga organ. Rörande Nordiska rådet blir min främsta källa hemsidan *norden.org* där ett stort samlat utbud av reklamfilmer, offentliga utlåtanden och allmän information finns att tillgå. Jag kan med andra ord anse dessa källor som tillförlitliga inte minst på grund av deras kvalitet utan även för att jag i första hand är ute efter en förmedlad självbild vilket i sin tur inte kräver att jag alltid kritiskt granskar mina källor. Rörande ett särskilt material, dvs. Jutila och Tikkalas (red.) studie *Skilda vägar* från 2009, använder jag mig i mycket av ett avsnitt baserat på anonyma intervjuer med politiker och tjänstemän inom Nordiska rådet. Även om deras svar ibland inte kan anses som representativa för hela organisationen vill jag ändå hävda att särskilda svar, oavsett om de är givna utav få eller många

¹⁵ Beckman, 2005, s. 72-74.

intervjupersoner, i ett resonemang kan illustrera en vanligtvis svårutläst tankegång.

Skandinavism, nordism, försvarsförbund från 1943 av Pontus Reuterswärd är en normativ studie som syftade till att reda ut hur pass verklighetsförankrad och lämplig en militär allians de nordiska länderna emellan var. Reuterswärd tjänstgjorde som officer och skrev flera verk med fokus på militär strategi, militärhistoria och krigsrelaterade politiska frågor. Även om författarens högst personliga åsikter ofta används som argument vill jag anse att de knappast i sin kontext kan anses som kontroversiella. Detsamma gäller *Fennomani och skandinavism* av 1800-talsförfattaren Emil von Qvanten, en finlandssvensk skald och publicist som ofta och gärna riktade udden mot Ryssland och konflikten om Finland. Dessa två blir mitt nedslag i förflutenheten och får representera dåtidens idéströmningar.

1.1.4 Litteratur

Angående mitt ämne är forskningsläget relativt litet. Mitt val av litteratur har kokat ner följande böcker som ligger till underlag för främst det mer omfattande historiska och bakgrundsbildande avsnittet i studien. Øystein Sørensen and Bo Stråth's bok *The Cultural Construction of Norden* från 1997 samlar ett antal forskare som i olika avsnitt fått ge sitt bidrag till hur de anser att den Nordiska identiteten och ideologin, nordismen, sedan medeltiden har konstruerats. Aspekter rörande religion, geografi, världskonflikter samt det nordiska bondeståndets betydelse för framväxten av en specifik nordisk politisk kultur gör detta verk till en ovärderlig insyn i forskningsläget och *Norden* som enhet. Frågor om vad *Norden* egentligen är ställs och det förklaras hur nordbor under årens lopp konstruerat den självbilden av en isolerad, fredlig och, i ofta högre grad än andra, demokratisk region i Europas utkant. Vilken roll nordismen spelat för nordbor historiskt och i nutiden.

Herbert Tingsten, svensken som av många kallas idékritikens fader, tar sig i boken *Idékritik* an ett antal exempel i form av ideologier med hjälp av sitt kritiska

idéanalysschema. Han menade att i och med att de politiska ideologierna så som nationalismen och socialdemokratin inte var orörbara narrativ och, som statsvetaren Ludvig Beckman uttryckte det, ”inte enbart fiktiva berättelser eller retoriska vändningar”. Statsvetarens uppgift var således enligt Tingsten att ”pröva hållbarheten av ideologiernas sakpåståenden och pröva hur de resonemang som framfördes hängde samman och följde av varandra”.¹⁶ *Idékritik* och den kritiska idéanalys som presenteras däri är ett historiskt dokument som ligger till grund för och fortfarande i sin ursprungliga form används av forskare idag. En sådan är Evert Vedung som i en artikel i statsvetenskaplig tidskrift diskuterar idéanalysen och dess olika former.¹⁷ En variant är den genetiska idéanalys som förklaras ovan.

¹⁶ Vallinder, Torbjörn, 2007, *Rättvisa åt Tingsten!* s. 67.

¹⁷ Vedung, 1974, s. 1.

2 Analys

2.1.1 Nordism och skandinavism

Uppfattningen om det som kallas Norden är speciell. Rent geografiskt ligger denna europeiska region vid Östersjön och har historiskt, då vatten förenade i högre grad än land, legat granne med framförallt Tyskland och Baltikum. Sverige och Danmark, förflutenhetens stundtals militära och därmed politiska stormakter, deltog i konflikter över hela kontinenten. Ändå betraktas denna region idag av skandinaver och nordbor själva inte fullt ut som en del av Europa. Bara namnet kan tänkas säga en hel del: det kallas inte norra Europa utan Norden. Den danske historieprofessorn Uffe Østergård hävdar i boken *The Cultural Construction of Norden* att många skandinaver, socialdemokrater och liberaler, ofta betraktar Norden som bland annat icke-europeiskt, icke-katolskt, anti-imperialistiskt, icke-kolonialt, litet, fredligt och socialdemokratiskt. Han menar att nordbor länge har ansetts sig hysa litet ansvar för Europas imperialistiska framfarer över jorden och detta, menar han, har lett till dagens situation där de nordiska länderna agerar ett så kallat ”världens samvete” och i internationella sammanhang försöker reda ut de problem deras sydliga grannar genom historiens lopp orsakat.¹⁸ Ett utdrag ur Nordiska rådets reklamfilm *Cool Nordic* antyder just en sådan nordisk självuppfattning – en som Østergård kallar en nordisk ideologi.

Norden är som en familj i den stora stundvis hårda och även elaka världen där det är bra att ha vänner som ser på saker och ting på ett likadant sätt. Vi är ett antal länder som i och för sig är ganska unika, men ändå så är vi så lika.¹⁹

De nordiske landes historie er tæt forbundet. Landene har i et årtusind skiftevis samarbejdet, bekriget hinanden, indgået i unioner og underlagt sig hinanden.²⁰

¹⁸ Sørensen – Stråth, 1997, s. 25.

¹⁹ Nordiska rådet, 2011, *Introduktion til det officielle nordiske samarbejde*.

²⁰ Nordiska rådet, 2014, *Det officielle nordiske samarbejde*.

Nordiska rådet framhåller tydligt hur historiska fakta och den gemensamma kulturen ligger som grundstenar i samarbetet. Saker som omnämns på organisationens hemsida är de nordiska ländernas gemensamma historia med krig, lutheranism, samarbeten som till exempel Kalmarunionen och till och med Vendeltiden med över hela världen härjande vikingar. Då, sägs det på Nordiska rådets hemsida, var olikheterna större än under nittonhundratalet då samarbetet mellan länderna kom att tättna.²¹ Ändå är detta vida historiska perspektiv en del av den kulturella och historiska grund som samarbetet vilar på. Låt oss här fokusera på det rent kulturella, lämna den politiska välfärdskulturen åt sidan för ett slag, och dyka ner på det inledande citatet i Nordiska rådets film *Cool Nordic*.

We feel very close to nature, we're not just Danes, Norwegians, Icelanders, Finns or Swedes – we're Nordic. Most of us feel a part of the mighty nature that surrounds us.²²

Vad den isländske politikern Halldór Ásgrímsson i själva verket, till skillnad från den överlappande engelska berättarrösten, säger på danska är att nordbor har en särskild koppling till det ”kæmpe store område” som är Norden. I fokus ligger i och med detta inte naturen i sig (vilket hade fört analysen in på ett mer metafysiskt plan) utan området som en politisk, kulturell, historisk, geografisk och språklig enhet. Detta är vad som gör att människor boende i till exempel Sverige och Island kan känna en samhörighet – det som gör dem till nordbor. Men dessa olika delar som tillsammans konstruerar den nordiska identiteten, nordismen, vad består den av egentligen?

Nordismen och skandinavismen har rötter långt tillbaka i tiden, men jag vill börja i 1800-talet och den utblommade nordiska samhörighetskänsla som då, inte minst på grund av krig samt unionen Sverige-Norge, blommade ut.

²¹ Nordiska rådet, 2014, *Det officielle nordiske samarbejde*.

²² Nordiska rådet, 2013, *Cool Nordic*.

Är då, om äfven under yttre oblida och ringa omständigheter, det ihärdiga bevarandet af sin folkkarakter, det tysta, undangömda arbetet för kultur och civilisation, är ej det att räknas för något, – och kunna ej äfven dessa egenskaper konstituera tillvaron af ett folk, en nation?²³ [...] I Ryssland den slafviska despotismen, ett arf från Asien, i Finland de frisinnade Germaniska institutionerna, en seklergammal moderlig gåfva från Sverige.²⁴

Orden är den finlandssvenske publicisten Emil von Qvantens som i sin bok *Fennomani och skandinavism* år 1855 propagerade för att Sverige skulle skärpa sin politik gentemot Ryssland i syftet att lösgöra Finland från dess välde. Citatet är taget ur ett sammanhang där författaren retoriskt frågar om det, i samband med det finska motståndet under den ryska ockupationen, inte finns annat än stora bragder och historisk prestige som kan konstituera ”en nation, ett folk” – en alternativ historia, enkelt uttryckt. Istället lyfter han just den germanska *geisten*, det vill säga anden, som en bärande pelare för idén om den urgamla relationen mellan just nationen och folket.

Vidare gör även yrkesmilitären och författaren Pontus Reuterswärd i samband med detta i sin bok *Skandinavism, nordism, försvarsförbund* från 1943 en skillnad på litterär, eller kulturell, skandinavism och politisk skandinavism. Den senare varianten handlade under 1800-talet mycket om militära allianser och huruvida Sverige-Norge, trots hotet från ryssen, skulle hjälpa Danmark i krig främst mot Preussen. 1700-talets fornstora dagar då framförallt Sverige i och med förlusten mot Ryssland vid slaget vid Poltava kastades av stormaktshästen stärkte uppfattningen om ett isolerat, politiskt och militärt svagt Norden, en syn som i mycket cementerades under de kommande Napoleonkrigen.

När stormakterna härjade i söder förflyttades fokus från europeiska kontinentens nordliga områden vilket i sin tur gjorde avtryck i de nordiska ländernas självuppfattning som inte i sig skilda nationer, utan som en geografisk och kulturell enhet. Preussens senare invasion av Danmark sågs av den svenske kungen som ett hot mot hela regionen vilket i sin tur mynnade ut i ett

²³ Qvanten von, Emil, 1855, *Fennomani och skandinavism*, s. 17.

²⁴ Qvanten von, Emil, 1855, s. 12.

försvarsförbund. Oscar I basunerade 1856 i samband med detta ut att ”hädanefter är krig mellan skandinaviska bröder omöjligt [...] våra svärd stå redo till gemensamt försvar.”²⁵ Den politiska skandinavismen gick enligt Reuterswärd från något som främst begagnades av akademiker och studenter till en ”verklig folkrörelse” på grund av den ”svenska mentalitetens drag av medkänsla för den svagare parten i en konflikt”.²⁶ Att texter författade under 1800-talet och det tidiga 1900-talet förtäljer tankar om ras och för folkstammar gemensamma nämnare överraskar med all sannolikhet få, men tanken om medkänsla snuddar vid ett äldre, mer grundläggande fundament i nordismen: idén om den fria bonden.

Bonden, det vill säga *folket*, har ansetts bära värden som jämlikhet, ödmjukhet och frihet och utgör därmed enligt Stråth och Sørensen själva grundvalen för den nordiska kulturen.²⁷ Sedan medeltiden deltog bondeståndet vid riksdagar och lokala rättsväsenden och har ansetts av nordbor som den verkligt progressiva kraften bakom utvecklingen av samhället istället för den europeiska modellen med en drivande bourgeoisie.²⁸ En relevant parentes är hur historiska hjältar länge inte för nordborna, och särskilt för svenskarna, varit enskilda starka individer utan en lidande, kämpande och framförallt en gentemot överheten lojal allmoge. Bönderna kombinerade i Norden undergivenhet och självständighet då de, lojala med den kung de känt mest för, tagit till vapen mot inkräktande maktelement: snapphanar mot den svenska kronan, finsk-svenska bönder i allians med kungen mot adeln och norska bönder svurna den danska kronan mot svenska invasionsstyrkor. De nordiska bondeständernas fullt tänkbara potentiella våldsamma repressalier gjorde att de, trots sin låga ställning, under riksdagarna kunde förhandla sig fram till bättre villkor.²⁹

Under 1800-talet väcktes i Danmark en idé om den ”bildade bonden” och folkehøjeskole-reformen sjösattes för att sedan spridas till Sverige. Den senare gemensamma nämnaren mellan de nordiska länderna, dvs. det socialdemokratiska

²⁵ Reuterswärd, Pontus, 1943, *Skandinavism, nordism, försvarsförbund*, s. 9.

²⁶ Qvanten von, Emil, 1855, s. 10.

²⁷ Sørensen – Stråth, 1997, s. 8-9.

²⁸ Sørensen – Stråth, 1997, s. 8.

²⁹ Sørensen – Stråth, 1997, s. 14-15.

paradigmet med välfärdsstat samt förhandlingar mellan arbetsgivare och arbetstagare, passar bilden av den bildade och politiskt aktiva allmoge som deltagande i parlamentet tillsammans med de högre stånden förr förhandlade fram politiska beslut. Bilden av folkets rättvisa lokala rättskipning och självständiga förhandlingar flyttades helt sonika upp på nationell nivå. Detta manifesteras bland annat i landsbygds klingande begrepp som just folkhögskola, kohandel och folkhem.³⁰

Sammanfattat kan idén om dagens sammanlänkade nordiska välfärdsstater med fokus på jämlikhet, frihet och till och med endräkt alltså betraktas ha rötter i 1800-talsbilden av det så kallade "lilla folket" – dvs. bönderna. Till detta läggs även synen på världen, men i synnerhet Europa, som en sydlig *andre*, med fler olikheter än likheter i sammanhang som utbildning, utveckling och historia. Talande är, som tidigare konstaterats även enligt Uffe Østergård, just en nordisk isolationism. Med sitt något avlägsna geografiska läge har Norden i modern tid till stor del kommit undan 1900-talets stora politiska kriser, trots Nazi-Tysklands ockupation av Danmark och Norge samt Finlands vinterkrig mot Ryssland. De nordiska länderna blev aldrig för resten av världen en viktig punkt under varken världskriget eller det kalla kriget. Istället fick de i det senare fallet, framförallt Sverige, symbolisera en slags medelväg mellan konservatism och ivrig framåtanda, kapitalism och kommunism, i den grad att de, trots medvetet tillhörandes västmakterna, ännu inte förstår sig själva som segrare.³¹ Vad detta innebär kan än en gång besvaras med avståndstagandet från kontinenten – synen på *jaget* som vida skilt från *den andre*.

Viktigt att inte lämna därhän är dock religionens betydelse för nordisk utveckling och självbild. Detta må vid en första anblick verka en aning ogripbart i samband med den vida definitionen av nordisk identitet, men poängen är att det finns starka incitament för att inkludera relationen mellan ett folkligt och statligt protestantiskt arv som en bärande kulturell pelare. Vad är det då som binder de nordiska länderna tillsammans i ett rent religiöst avseende? Till skillnad från länderna söder

³⁰ Sørensen – Stråth, 1997, s. 20.

³¹ Sørensen – Stråth, 1997, s. 27.

om Östersjön har det aldrig, liksom mellan den tysk-romerska kejsaren av guds nation och påven, funnits någon utpräglad maktkonflikt mellan stat och kyrka i de nordiska länderna. Utgångspunkten för religionens historia i de nordiska länderna är densamma men har förvisso olika utgångar. Den lokala prästens roll att dels representera den andliga makten men även i ett avseende representera socknens bönder i förhandlingar med de världsliga myndigheterna är dock något som står att finna i samtliga nordiska länder. Detta system har varit en konsekvens delvis av att reformationen och det andliga manifesterats samt propagerats för i ett samförstånd mellan stat och kyrka. Landets lagar har varit de protestantiska och så även de sociala normerna bland folket. Klart är att det rådit en för Europa unik konsensuskultur rörande religion i Norden.³²

Tydligt är än en gång rörande maktkamp och arbetsmoral avståndet till *den andre*: dvs. södern. Henrik Stenius drar i *The Cultural Construction of Norden* en parallell mellan den lutheranska arbetsmoralen, där överksamhet traditionellt setts som en synd, och det moderna folkhemmet samt den samhällsliga välfärdsstaten. Arbetet, motsatsen till själviskhet, är enligt den nordiska pietismen en sköld mot självfärdighet samt köttets lustar och skapar i sin tur en *Gemeinschaft* – en kulturell gemenskap. I och med detta blev det så tidigt som under 1600-talet i det närmaste en nordisk plikt att ta hand om tiggare. Den katolska allmosan sågs som något dåligt och istället för att betrakta tiggaren som blott en tiggare och låta denne förbli en sådan inkluderades så kallade vandrare i hushållen, dvs. i gemenskapen.³³ Frågan uppstår nu vad detta andliga system har med Nordiska rådet och en nutida konstruktion av nordism att göra. De gemensamma lutheranska normerna om arbete och gemenskap lär att ett gott liv levs i social överensstämmelse och i kulturell enhetlighet.³⁴ Den nutida svenska välfärdsstaten kan ses som en modern fortsättning på denna endräkt där sociala avvikelser, brytandes mot gemenskapen, ses som något osunt. Ord som ”jantelag” och ”lagom”, dvs. ett ord för måttlighet, markerar ett avståndstagande från stark

³² Sørensen – Stråth, 1997, s. 162-163.

³³ Sørensen – Stråth, 1997, s. 164-165.

³⁴ Sørensen – Stråth, 1997, s. 168.

kulturell avskildhet eller ord så som ”elit” och ”etablissemang”. Henrik Stenius kokar ner detta fenomen i några korta meningar:

De nordiska länderna har svårt [...] att lämna över ansvar till subkulturer, i att acceptera att det finns sfärer där det universella, baktalade sunda förnuftet inte har rätt att blanda sig i. En sådan tolerans finns inte. Vad som istället flödar är sunt förnuft i sig, en uttrycklig modern uppfattning som känner sig kompetent att bestämma vad som är naturligt och normalt. ”Samhället”, som delas, *Gemeinschaften* som aldrig riktigt försvann, vet inga gränser (min övers.).³⁵

Ytterligare, Manu Saaren, före detta dansk minister för det nordiska samarbetet, inleder i filmen *Cool Nordic* med att beskriva sin syn på det nordiska lynnet.

Människor i andra länder kan verka öppnare när en först möter dem, men det är bara på ytan. När det nordiska folket funnit dig en plats i sina hjärtan finns det mycket mer värme och tolerans (min övers.).³⁶

Det går att utläsa flera saker ur detta citat, men centralt är hur detta av ministern beskrivs som en generell attityd gentemot människor utanför Norden. En utomstående eller invandrad måste först bevisa något för nordborna för att på så vis finna vägen in i deras och resten av samhällets hjärta. Vad detta konkret betyder behandlas inte i videon, men en kan tänka sig med anknytning till vad som tidigare lagts fram att det handlar om synen på jämställdhet, demokrati och, än en gång, den typiskt nordiska välfärdsstaten. Låt oss nu gå vidare till att genom exemplet Baltikum definiera och sammanfatta vad som kan anses som pusselbitarna i den nordiska identiteten och ideologin.

2.1.2 Medlemskapet

I svaren framträder frågan om att ta med de baltiska länderna i NR:s verksamhet. En del av de svarande motsätter sig de baltiska ländernas medlemskap speciellt för att

³⁵ Sørensen – Stråth, 1997, s. 171.

³⁶ Nordiska rådet, 2013, *Cool Nordic*.

det anses spräcka NR:s gemenskap som baserar sig på kulturella och historiska fakta.³⁷

Citatet ovan kommer från en studie med intervjuer där politiker och tjänstemän inom Nordiska rådet och EU ger sin syn på samarbetets framtidsutsikter och utmaningar. I nuläget är inte de baltiska länderna medlemmar av Nordiska rådet men inkluderas av praktiska skäl som en del i ett vidare samarbete i regionen kring Östersjön. Detta system kan enligt dessa intervjupersoner legitimeras med vad som framgår i citatet ovan: de baltiska länderna uppfyller inte de historiska och kulturella krav som är fundamenten för det nordiska samarbetet. Vidare framgår det att:

De flesta svarande betonar betydelsen av det gemensamma språket för det nordiska samarbetet. Om man inte längre hade ett gemensamt språk, skulle detta försvåra politikernas samarbete och öka tolkningskostnaderna i NR. Å andra sidan medger man att engelskans stärkta ställning i alla medlemsländer gör den till ett potentiellt arbetsspråk också i NR.³⁸

På både organisationens hemsida och i den ovan nämnda studien framställs just språket som en stark gemensam nutida och historisk grundbult för de nordiska länderna. Enligt Nordiska rådet tillhör de nordiska språken tre språkfamiljer och härstammar från den nordgermanska grenen av de indoeuropeiska språken, de finno-ugriska språken och till sist "Kalaallisut" som hör till inuit-grenen av de eskimå-aleutiska språken.³⁹ Nåväl. Vad detta måste innebära är att ett land måste ha en överväldigande del av befolkningen talandes en av dessa språkvarianter för att kunna anses som rent språkligt nordiskt. Klart är att inom de redan sittande medlemsländerna i rådet finns ett stort antal, i lag erkända eller inte, minoritetsspråk som varierar i sin "nordiskhet". Kravet verkar alltså helt sonika vara att just en majoritet av landets befolkning har ett av denna definition nordiskt språk som sitt modersmål.

³⁷ Jutila – Tikkala (red.), 2009, s. 29.

³⁸ Jutila – Tikkala (red.), 2009, s. 29.

³⁹ Nordiska rådet, 2014, *Språk*.

Om jag sedan vänder blicken mot de av Nordiska rådet så kallade historiska fakta som läggs fram som argument i utestängandet av de baltiska staterna kan jag återgå till den nordism som lagts fram ovan. Finland är ett land som under drygt 700 år varit Sveriges östra rikshalva och en självklar del av staten Sverige. Likaväl har regioner i Norge, Sverige och Danmark bytt händer många gånger under historiens lopp efter krig och fredsförhandlingar. Inte minst var Sverige och Norge i union under 1800-talet och Island samt Grönland har länge legat under den danska kronan som en del i det danska väldet. För att inte tala om den gemensamma lutheranska tradition som länderna sedan reformationen vårdat och implementerat i lagstiftning och normer som även påverkat regionens relationer till det i mycket katolska Europa. I ett mer modernt perspektiv ligger den nordiska välfärdsstaten och angelägenheten att leda världen i en av nordisk modell demokratisk utveckling, distansen mot den Europeiska *andre* samt även utmaningen att tackla klimathoten som gemensamma bärande nämnare för de nordiska länderna och samarbetet dem emellan. Vidare var det just i de skandinaviska länderna som skandinavismen och nordismen har sina rötter vilket så klart genom förflutenheten påverkat utvecklingen mellan länderna.

I fallet Estland talas estniskan, ett finsk-ugriskt språk nära besläktat med finskan, av majoriteten av befolkningen jämte en rysktalande minoritet på ungefär 24 procent. Landet har även, med svenska Estland och svenska Livland en historia som, under ungefär 200 år, en del i det svenska stormaktskonglomeratet med en inte oansenlig svensktalande del av befolkningen.⁴⁰ Om denna fjärdedel ryska invånare kan anses som ett hinder för det språkliga kravet i ett scenario där Estland kan tänkas inkluderas i samarbetet är dock svårt att utläsa. På grund av dessa människors ryska arv däremot, dvs. språk, kultur och historia, kan de enligt listan på krav, trots sitt medborgarskap i Estland, inte anses som nordiska. Visserligen, så klart, eftersom Estland som nation inte enligt Nordiska rådet gör det. Frågan uppstår ändå om de nordiska minoriteterna som till exempel människor från Mellanöstern eller Afrika enligt samma meriter kan anses som fullvärdiga medlemmar av Nordiska rådet. Frågan uppstår då om de historiska,

⁴⁰ Högselius, Per, 2003, *Estland längtar så in i Norden*.

språkliga och kulturella kraven för medlemskap i första hand syftar på stat eller befolkning. Är det måhända staten i sig eller medborgarnas hängivenhet till en nordisk identitet som väger tyngst?

I det svenska utbildningsväsendet undervisas barn och vuxna i Sveriges långa historia, från vikingarna till Gustav III och utvecklingen under kalla kriget. I detta avseende är det med andra ord den svenska staten som präglar sina medborgare in i en nordisk identitet. Människor som sedan födseln färgats av nordiska normer, skolats i nordisk historia och överlag hyser en nordisk identitet kan ganska enkelt anses, oavsett sina explicita kunskaper, tyckas matcha medlemskriterierna. Hur legitimerar en däremot personers nordiskhet som flyttat till Sverige och inte genomgått en sådan process och inte, likt den isländske politikern Halldór Ásgrímsson uttrycker det i filmen *Cool Nordic*, känner sig en del av det ”kæmpe store område” som är Norden? Klart är att en måste känna till den nordiska historien och i viss mån även betrakta den som sin egen för att kunna känna sig en del av gemenskapen. Angående den gemensamma nordiska kulturen, som den isländske politikern Helgi Hjörvar i filmen *Introduktion til det officelle nordiske samarbejde* beskriver som det viktigaste för samarbetet, är det inte självklart att en efter till exempel två år givits medborgarskap nödvändigtvis har anammat det nordiska majoritetens normer och levnadssätt.⁴¹ Inte heller kan en nyinflyttad alltid antas tala ett nordiskt språk. Låt oss nu gå vidare och pröva den svenska självbilden av ett demokratiskt, mångkulturellt land i relation till denna Nordiska rådets identitetskonstruktion.

2.1.3 Giltighetsprövning

Ingen får av det allmänna tvingas att ge till känna sin åskådning i politiskt, religiöst, kulturellt eller annat sådant hänseende. Inte heller får någon av det allmänna tvingas att delta i sammankomst för opinionsbildning eller i demonstration eller annan

⁴¹ Nordiska rådet, 2011, *Introduktion til det officelle nordiske samarbejde*.

meningsyttring eller att tillhöra politisk sammanslutning, trossamfund eller annan sammanslutning för åskådning som avses i första meningen. Lag (2010:1408).⁴²

Utdraget är från den svenska regeringsformen och är en del av Sveriges grundlag. Jag är främst intresserad av styckets andra mening – att en person inte får tvingas in i en kulturell eller politisk sammankomst. Vidare står det att:

Samiska folkets och etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas. Lag (2010:1408).⁴³

Det samiska folket räknas av Nordiska rådet som ett nordiskt folkslag och faller därmed redan sin i den redan etablerade mall som Nordiska rådet gör uttryck för på sin hemsida. Å andra sidan nämns, som det framgår ovan, även etniska, språkliga och religiösa minoriteters rättigheter att utveckla sin egen identitet – samt att detta, med all sannolikhet av staten, ska främjas. I Sverige, som genom sitt medlemskap i Nordiska rådet skriver under på det som av samarbetet betecknas som bevarandet av det säregna nordiska lynnet och även deltar i exkluderandet av stater som inte uppfyller ”kulturella och historiska fakta”, uppmuntrar alltså internt utvecklingen av själva motsatsen till dessa meriter. Samtidigt, vilket framgår i det första utdraget från regeringsformen ovan, får inte svenska staten tvinga in människor i kulturella, religiösa och politiska sammanhang.

Går det att utestänga stater på grund av dess befolknings bristande nordiskhet bör det i samma anda vara möjligt att även applicera denna doktrin på den svenska statens invånare. Samtidigt säger sig Nordiska rådet arbeta för inkludering av minoriteter och människor i utanförskap på arbetsmarknaden, men hur går detta ihop med kraven på en nordisk självbild? Klart är att det till stor del handlar om integration. Invandrade till Norden bör och ska (i linje med Nordiska rådets principer) i så stor mån som möjligt anamma en nordisk identitet och till sist även, oavsett om de kommer från Somalia eller England, kunna känna en gemenskap

⁴² Sveriges riksdag, 2014, *Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform*.

⁴³ Sveriges riksdag, 2014.

med alla inom det ”kæmpe store område” som är Norden. Men hur är detta enligt Nordiska rådets egna premisser möjligt?

Filmen *Cool Nordic* med sina inledande citat från framstående politiker inom Nordiska rådet hamnar nu i fokus.

Människor i andra länder kan verka öppnare när en först möter dem, men det är bara på ytan. När det nordiska folket funnit dig en plats i sina hjärtan finns det mycket mer värme och tolerans (min övers.).⁴⁴

Vad den före detta ministern uttrycker är en självmotsägelse. Den enligt honom typiska värmen och toleransen hos de nordiska folken blir först verklig efter det att personen som det riktas mot uppfyller deras förväntningar. En måste alltså uppfylla de krav på normer och tillgivenhet till det allmänt nordiska innan en på riktigt blir inkluderad i samhället. Tolerans innebär för de flesta att, oavsett vem en är eller vart en kommer ifrån, av andra tolereras för den en är. För att uttrycka det i kortare ordalag kan en säga att det handlar om att en är nordisk om en själv anser sig nordisk och om andra betraktar en som nordisk. Vad ministern talar om är alltså inte tolerans – utan att det nordiska lynnet präglas av själva motsatsen.

Jag hamnar nu i uppfattningen om att arbetet enligt Nordiska rådet inte, medvetet eller omedvetet, arbetar för *integration* utan *assimilation*. Det är inte det nordiska *jaget* som ska förändras utan endast den *andre* som av nödvändighet måste anpassa sig för att fullvärdigt bli en medlem av Nordiska rådet. Frågan uppstår då hur uppfattningen kring detta ser ut i Sverige. En snabb titt på den svenska riksdagens hemsida gör det tydligt att landet inte använder sig av *assimilation* utan *integration* för att bryta utanförskap och helt enkelt inkludera nyanlända i det svenska samhället.⁴⁵ Och så även Nordiska rådet:

Den demokratiska värderingen att ”alla ska vara med” har stor betydelse i de nordiska samhällena. I de nordiska länderna främjar man samhörigheten mellan

⁴⁴ Nordiska rådet, 2013, *Cool Nordic*.

⁴⁵ Sveriges riksdag, 2014, *Riksdagen.se*.

invandrare med olika behov och kulturell bakgrund, och man arbetar för jämlikhet och delaktighet.⁴⁶

Att ”alla ska vara med” vill jag här koppla till Henrik Stenius tes om *Gemeinschaft* som behandlas i ett föregående stycke. Den traditionella lutheranska synen på kulturell endräkt och sedermera den nordiska välfärdsstaten tar sig här uttryck i att människor med annorlunda kulturell bakgrund, jämlika dem med en nordisk identitet, ska delta i samhället. Det är inte enkelt att säga hur en person, med en bakgrund i till exempel Somalia, ska kunna delta i ett samarbete som enligt Nordiska rådets egna meriter handlar om att bevara och visserligen även utveckla traditionell nordisk kultur, historia och språk. Detta blir först möjligt om denne har nått så långt i sitt personliga identitetsbygge att denne själv betraktar sig som nordisk samt som en del av den nordiska historien och inte minst av Nordiska rådet själva (med exemplet Baltikum i åtanke) kan betraktas som nordisk. Den nordiska gemenskap som manifesteras i Nordiska rådet kräver med andra ord inte bara deltagande från en part, utan även acceptans från ett annat.

Utdraget från den svenska regeringsformen ovan som tydligt uttrycker att ingen mot sin vilja mot sin vilja får tvingas in i ett kulturellt eller politiskt sammanhang går alltså stick i stäv med den kravfyllda kulturella flaskhals Nordiska rådet genom sitt existensberättigande skapar. Paragrafen i lagen om att främja minoriteters identitetsbygge belyser ytterligare spänningen mellan svensk mångkultur och det nordiska samarbetets indirekta krav på homogenitet.

För att ytterligare belägga detta vill jag ytterligare analysera det som den isländske politikern Helgi Hjörvar säger i filmen *Introduktion til det officelle nordiske samarbejde*:

Jag tycker att det viktigaste är kulturen. Det är kulturen och det vi har gemensamt i kulturen som hela vårt samarbete bygger på.⁴⁷

⁴⁶ Nordiska rådet, 2014, *Social integration i Norden*.

⁴⁷ Nordiska rådet, 2011, *Introduktion til det officelle nordiske samarbejde*.

Det talas om ett ”vi” – vi som i nordbor. Det ”vi” har gemensamt dvs., än en gång, de historiska och kulturella fakta Nordiska rådet talar om. Detta ”vi” syftar med tidigare beskrivna citat i åtanke främst på etniska nordbor, med gemensamma språk, normer, religion och religiöst arv osv. För att en dag räknas till denna gemenskap kräver det att en uppfyller dessa kriterier. De baltiska länderna och deras befolkning gör det bevisligen inte och utifrån detta faktum kan en ifrågasätta om personer inom medlemsländerna, till exempel invandrade, med en mindre nordiskhet enligt Nordiska rådets standard, kan anses som medlemmar i samarbetet. Att ”alla ska vara med” är alltså inte självklart. Om nu Nordiska rådet mot förmodan anser att dessa icke-nordiska individer kan anses som fullvärdiga medlemmar i samarbetet uppstår också frågan huruvida en kan legitimera utestängandet av de baltiska staterna och i synnerhet Estland.

Nordiska rådets uttryck för konsensus, vilket beskrivits ovan, inom Norden anknyter även till ett annat ämne, dvs. representation. Vilka är egentligen de som sitter i Nordiska rådet och formulerar denna identitetskonstruktion? I presidiet sitter Åsa Torstensson, Bertel Haarder, Hans Wallmark, Helgi Hjörvar, Høgni Hoydal, Höskuldur Þórhallsson, Juho Eerola, Karin Åström, Karin Gaardsted, Kimmo Sasi, Marit Nybakk, Michael Tetzschner och Simo Rundgren.⁴⁸ Efter en snabb sökning på internet kan en snabbt konstatera att i princip samtliga representanter tillhör nordbor av icke-utländsk bakgrund enligt svenska SCB:s definition.⁴⁹ Som en avslutande parentes kan jag utläsa en spänning mellan att dels, som de säger, arbeta för inkludering och demokrati men samtidigt i presidiet endast hysa personer med etniskt-nordisk bakgrund. Låt oss återvända till detta faktum längre fram.

2.1.4 Hållbarhetsprövning

⁴⁸ Nordiska rådet, 2014, *Nordiska rådets presidium*.

⁴⁹ Statistiska centralbyrån, 2008, *Befolkning & population – Statistisk årsbok 2008*, s. 76.

Låt oss nu gå vidare till att pröva de konkreta påståenden som Nordiska rådets material och företrädare lägger fram i jämförelse med Sveriges demografi och politiska, kulturella och religiösa pluralism. Redovisas belägg för de påståenden som görs? Är de belägg som redovisas hållbara? Är de påståenden som görs möjliga att pröva?⁵⁰ Jag börjar med de två centrala teser: att nordbor känner en koppling till varandra oavsett var i Norden de befinner sig och går sedan vidare till att analysera citatet om att de nordiska länderna är en politiskt och kulturellt likasinnad familj.

We feel very close to nature, we're not just Danes, Norwegians, Icelanders, Finns or Swedes – we're Nordic. Most of us feel a part of the mighty nature that surrounds us.⁵¹

Klart är att inget explicit belägg läggs fram för ovanstående påstående. Däremot är det möjligt att det uttalats i andan att det är etablerad uppfattning, en oskriven sanning. Statistisk som genomförts av Föreningen Norden visade dock 2012 att 45 % av de tillfrågade svenskarna identifierar sig mycket med Norden. Samtidigt är nationell- och regional identitet så som stad eller landskap starkare än den nordiska. Även om det inte framgår i undersökningen om de tillfrågade hyser en nordisk identitet överlag kan en enkelt, utifrån ytterligheten ”identifierar sig mycket”, anta att i alla fall över hälften hyser en nordisk identitet – lite eller ganska mycket. Oavsett är det mycket svårt att säga om detta verkligen gäller alla svenskar av alla kategorier, till exempel nya svenskar med bakgrund utanför Sverige (och i många fall även utanför Europa) som bär med sig en annan kultur och identitet. I statistiken framgår nämligen även att 10 % av de tillfrågade känner en stark koppling till resten av Europa.⁵² Tydligt är dock att Nordiska rådet i sin film *Cool Nordic* har rätt: en majoritet nordbor, eller i alla fall svenskar, hyser en nordisk identitet.

⁵⁰ Beckman, 2005, s. 66.

⁵¹ Nordiska rådet, 2013, *Cool Nordic*.

⁵² Föreningen Norden – United Minds, 2012, *Opinionsundersökning Norden 2012*.

Norden är som en familj i den stora stundvis hårda och även elaka världen där det är bra att ha vänner som ser på saker och ting på ett likadant sätt. Vi är ett antal länder som i och för sig är ganska unika, men ändå så är vi så lika.⁵³

I relation till statistiken och den nordiska identiteten ligger även påståendet att människor i de nordiska länderna har ett liknande sätt att se på världen. Det erkänns att länderna och dess invånare förvisso är olika men att de förenas av något särskilt. Vad detta är preciseras inte i filmen som citatet är taget från men framträder om en ser till helheten på Nordiska rådets verksamhetsbeskrivning. Det är som sagt synen på välfärdsstaten, den ofta utpräglade synen på jämställdhet mellan könen samt den kulturella och historiska distansen till kontinenten, som beskrivs som viktiga grundpelare i likheten mellan de nordiska länderna. Låt oss ta fallet Sverige och genom ett fåtal enkla steg urskilja hur lika svenskarna är i åsikter och värderingar.

I Sveriges riksdag sitter i nuläget åtta partier med olika ingångar i svensk politik och som i grunden är sprungna ur olika traditioner och ideologier. Till dessa kommer även de rörelser som fortfarande står utanför parlamentets portar med bland annat gentemot de etablerade riksdagspartierna alternativa sätt att se på jämlikhet, integritet och Sveriges relationer till Europa. Vidare är en majoritet svenskar, ca 66 %, medlemmar i Svenska kyrkan jämte andra protestantiska samfund med det stora antalet frikyrkor, katolska samfund och den otaliga mängd oberoende samfund som till exempel mormoner och Jehovas vittnen.⁵⁴ Till detta läggs alla olika, stora som små, judiska, muslimska, buddhistiska, kristen-ortodoxa, katolska och hinduiska trosinriktningar med sina olika karaktärer och tolkningar. För att inte tala om Sveriges ateister och agnostiker.

Personer vilka kan betecknas ha så kallad utländsk bakgrund enligt statistiska centralbyrån är dem som är utrikes födda eller inrikes födda med två utrikes födda föräldrar.⁵⁵ Enligt SCB är vart femte barn fött utanför Sverige eller har föräldrar födda i ett annat land och Irak är landet som är vanligast. I de fall där endast en

⁵³ Nordiska rådet, 2011, *Introduktion til det officelle nordiske samarbejde*.

⁵⁴ Svenska kyrkan, 2014, *Medlemskap i Svenska kyrkan*.

⁵⁵ Statistiska centralbyrån, 2008, s. 76.

förälder har rötter utomlands är Finland vanligast.⁵⁶ 15 % av befolkningen är utrikes födda där de vanligaste födelseländerna, förutom det nordiska Finland som ligger i topp, är Irak, Polen, Jugoslavien och Iran.⁵⁷

Nåväl. Jag kan nu från i det närmaste triviala fakta och den offentliga statistiken utläsa att Sverige är ett mångkulturellt, politiskt- och religiöst pluralistiskt samhälle. Konservativa, socialistiska och liberala svenskar ser inte likadant på jämställdhet, religion eller politik och identifierar sig olika beroende på individens erfarenheter, uppväxt och kulturella bakgrund. Den nordiska identitet de flesta svenskar känner kan dock avgöra på vilket sätt dessa idéer framförs och formuleras på grund av politiska normer osv. och därmed, som citatet ovan förklarar, göra att nordbor är unika men lika. Detta förutsätter i och för sig att Sveriges vänster och konservativa i princip har samma slags syn på historien, att de utifrån samma underlag valt olika vägar. Så är inte fallet. Vänstern, influerad av marxistisk determinism, och den konservativa högern, präglad av en mer individbaserad och ”stor” historia med kungar och slag, ser inte likadant på svensk eller nordisk historia.

I Nordiska rådet finns partigrupper med representanter från olika ideologier som utifrån sin politiska läggning driver politik. På så vis speglar dessa grupper de nationella parlamenten och de olika grupperna utgör tillsammans en slags nordisk riksdag, förenade av sin nordiska identitet. Den nordiska vänstern kan till exempel tänkas se liknande möjligheter och utmaningar i alla medlemsstater. Det fiktiva scenariot att hälften av de sittande representanterna i Nordiska rådet är konservativa och den andra hälften socialistiska och att de ändå, likt idag, skulle göra uttryck för en konsensuskultur faller sig dock relativt osannolikt. Så är naturligtvis inte fallet idag. Poängen är oavsett att historien varierar beroende på vem som betraktar den.

Bara för att en person kommer från ett specifikt land betyder det förvisso inte att de bär med sig ett set med idéer eller ideologier. Det kan till och med vara så att

⁵⁶ Statistiska centralbyrån, 2013, *Vart femte barn har utländsk bakgrund*.

⁵⁷ Statistiska centralbyrån, 2013, *Fortsatt ökning av utrikes födda i Sverige*.

en till Norden invandrad person flyttat av anledningen att Sverige överlag passar personens idéer bättre än det forna hemlandet. Vad det betyder är dock, och låt oss nu dra en jämförelse med andelen med nordisk identitet ovan, att alla människor i Sverige är präglade av olika omständigheter och därmed hyser olika identiteter – relevanta i olika sammanhang. Nordiska rådet har rätt i att en stor majoritet identifierar sig som nordbor, som nordiska. Det säger dock ingenting om vilka identiteter som är viktigast för Sveriges invånare. Samtidigt låg en svensk (vilket inte nödvändigtvis innebär nordisk) och en regional identitet ovanför nordisk i popularitet. Enkelt uppått kan en svensk känna sig skånsk när hen besöker Stockholm, samma skåning svensk i Thailand, nordisk i Danmark eller romsk på ett forum mot antiziganism. Dessa olika identiteter avgör individens syn på historia, politik och kultur.

Människor i andra länder kan verka öppnare när en först möter dem, men det är bara på ytan. När det nordiska folket funnit dig en plats i sina hjärtan finns det mycket mer värme och tolerans (min övers.).⁵⁸

Detta i min studie ständigt återkommande citat bör också prövas rent empiriskt. Uppfattningen att det nordiska folket överlag uppträder på detta vis gentemot nya människor ges det i videon *Cool Nordic* inga belägg för. Frågan är om det går att pröva att svenskar ofta har en social barriär som en måste bryta sig igenom för att nå svenskens tolerans och värme. Statistisk på huruvida svenskar är till exempel så kallat främlingsfientliga kommer inte riktigt frågan in på livet. Denna attityd grundar sig i fördomar och rasism vilket i sin tur är en helt annan inställning som ofta, oavsett hur väl den andre så att säga ”passar in”, fortfarande dömer och tar avstånd även efter anpassningen. Svaret som ligger närmast är ändå att människor i Sverige har olika, varierande mellan individer, sätt att bemöta och behandla nya människor – inklusive andra nordbor. Jag vädrar här ännu en oskriven uppfattning om en nordisk *folkkaraktär* likt den Emil von Qvantens i boken *Fennomani och skandinavism* beskriver år 1855.⁵⁹ Citatet från Henrik Stenius avsnitt i *The Cultural Construction of Norden* tar dock upp en sådan för det nordiska systemet

⁵⁸ Nordiska rådet, 2013, *Cool Nordic*.

⁵⁹ Qvanten von, 1855, s. 12.

typisk attityd. Skillnaden mellan Stenius exempel och detta är dock att det förstnämna syftar till att beskriva de systematiska konsekvenserna av den nordiska politiska kulturen, och att det sistnämnda snarare anspelar på en allmän folklig attityd.⁶⁰ Jag vill hävda att detta argument faller inom det metafysiska och därmed är icke-prövbart.

2.1.5 Rimlighetsprövning

Studien går nu in i den rimlighetsprövning där jag genom att anamma Nordiska rådets och Sveriges syn på demokrati och inkludering tänker pröva deras relation utifrån parternas egna värderingar och principer. Inkludering, jämlikhet, demokrati, bevarandet av den gemensamma nordiska kulturen och öppenheten inför mångkulturen är som tidigare avgjorts grundbultarna i Nordiska rådets och dagens Sveriges verksamhet. Låt oss utgå ifrån de ovan genomförda giltighets- och hållbarhetsprövningarna när jag avslutningsvis ämnar se hur väl dessa olika ställningstaganden möjligtvis skulle kunna samverka.

Angående inkludering, att alla i det samhället ska kunna delta samt är representerade i statliga sammanhang och verksamheter, är frågan om det är möjligt för Sverige att med den nordiska identitet landet skriver under på samtidigt kan arbeta obehindrat för inkludering. Det viktigaste för samarbetet är som jag vet vid det här laget kulturen – den nordiska kulturen. Om Nordiska rådet tillåter till exempel den baltiska staten Estland att ingå i samarbetet kommer denna gemensamma kedja av kulturella och historiska fakta brytas av den estniska befolkningen som enligt nordiska rådet inte lever upp till den nordiska identiteten. Giltighetsprövningen ovan avslutades med ett presenterande av Nordiska rådets presidie och det konstaterades att nästan samtliga kan räknas som etniska, vita nordbor. Att denna mellanstatliga ledning inte särskilt kan anses spegla den mångfald av kulturer, religioner och etniciteter som Sverige rymmer är inte särskilt märkligt. Det går i linje med den identitetspolitik som Nordiska rådet

⁶⁰ Sørensen – Stråth, 1997, s. 171.

utför: att om en släpper in människor som kan tänkas bryta den kulturella och politiska konsensus som så ivrigt presenteras av Nordiska rådet, kommer denna samstämmighet till slut urvattnas. Vidare, kan jag då anse detta system som jämlikt? Arbetet för jämlikhet, alla människors lika värde, framhävs som en viktig punkt i Sveriges och Nordiska rådets arbete och självbild. Men att människor av en från majoritetssamhället avvikande identitet eller bakgrund indirekt utesluts från statliga sammanhang skulle få definieras som jämlikt.

Strävan efter inkludering och jämlikhet som i detta avsnitt framförts är det som i Nordiska rådet och framförallt Sverige kan definieras som viktiga hörnstenar i upprätthållandet av demokratin. Påståendet att det är ”kulturen och det vi har gemensamt i kulturen som hela vårt samarbete bygger på” kan, beroende på vad som avses med kultur i detta sammanhang, betraktas som inkoherent med påståendet att Sverige och Nordiska rådet arbetar för deltagande och integration.⁶¹ Med nordisk kultur kan visserligen även menas sättet att se på, än en gång, inkluderande, demokrati och jämlikhet och på så sätt anses vara gemensamt för de mångkulturella nordiska länderna. Är det möjligt att ha både och? Vad som pekar i motsatt riktning är dock det som ovan vaskats fram angående integration och assimilation. Att en specifik kultur och nationell identitet ska vara en förutsättning för fullständig delaktighet i svenska statens går emot det som läggs fram angående just delaktighet och jämlikhet.

Icke-etniska nordbor skulle, om vi tar Nordiska rådet på orden, kunna betraktas som en slags andra klassens medborgare, motverkandes den säregna och, enligt Nordiska rådet, nyttiga nordiska kulturen. Jämlikheten och uppmuntrandet av mångkultur som stadgas i Sveriges grundlag kan enkelt anses som en konsekvent uppföljning på en demokratisk, jämlik och inkluderande politik men går rakt emot den på ”historiska och kulturella fakta” uteslutande identitetskonstruktion som Nordiska rådet gör uttryck för. Fram tills det att en person nått ”in i nordbornas hjärtan” kommer inte personen till fullo räknas som fullvärdig deltagande i hela svenska statens verksamhet. Med andra ord, tills det att en svensk invånare blivit

⁶¹ Nordiska rådet, 2011, *Introduktion til det officelle nordiske samarbejde*.

assimilerad kan inte personen räknas som medlem i Nordiska rådet. Jag kommer utifrån detta fram till att dessa olika principer och värderingar inte i sin nuvarande utformning är förenliga med varandra.

2.1.6 Sammanfattning

Låt oss nu sammanfatta ovanstående prövningar och analyser och belysa bristande giltighet, hållbarhet och rimlighet i vad som behandlats ovan.

Sverige stadgar i sin grundlag att ingen får tvingas in i kulturella sammanhang utan individens medgivande. Samtidigt skriver Sverige under samt praktiserar en exkluderande identitetspolitik i Nordiska rådet som syftar till att bevara de historiska och kulturella fakta som av flera personer och dokument läggs fram som fundamenten i det nordiska samarbetet. Svenskar engagerar sig vidare i olika politiska partier och organisationer, har olika trosbekännelser och rangordnar sina olika nationella och sociala identiteter individuellt. I och med att Sverige ska främja andra kulturyttringar och identitetsbyggen landar jag i att inte alla, trots att över hälften säger sig göra det, svenskar känner en tydlig kulturell, historisk, geografisk eller politisk koppling till de andra Nordiska länderna. Vidare visar hållbarhetsprövningen att en inte utan vidare kan anse det ständigt återkommande argumentet om ett ”historiska arv” som gemensamt för samtliga personer och organisationer på den politiska kartan. En socialist och en konservativ betraktar historien utifrån olika perspektiv, fokuserar på olika områden och drar olika slutsatser utifrån samma grundläggande fakta.

Utifrån vad som utlästs arbetar inte Nordiska rådet likt Sverige med integration utan assimilation då en icke-nordbo måste passera en kulturell och social barriär för att kunna uppleva den värme och tolerans som beskrivs i Nordiska rådets reklamfilm. Hållbarhetsprövningen visar dock att denna inställning, som för övrigt inte kan klassas som en tolerant utan synnerligen intolerant inställning mot utomstående, inte kan beläggas utan kan betraktas som ett till viss del metafysiskt argument.

Rimligheten i relationen mellan Sveriges och Nordiska rådets självbild som en inkluderande, jämlik och demokratisk kraft kan efter analysen ovan ifrågasättas. Nordiska rådet, med sina kopplingar till den tidiga skandinavismen och nordismen, distanserar sig med sin identitetskonstruktion inte bara från Europa utan också från medlemslandet Sveriges invånare utifrån det nordiska samarbetets definition av historiska, kulturella, språkliga och geografiska premisser. Jag kan konstatera att Sverige, även om Nordiska rådet internationellt och regionalt arbetar för inkludering, jämlikhet och demokrati, inte är konsekventa i sin nuvarande förmedlade identitetskonstruktion. Ett fundamentalt exkluderande existensberättigande vilandes på en nordisk identitet passar inte den mångkulturella och demokratiska självbild Sverige gör uttryck för.

2.1.7 Vidare forskning

En uppföljning på denna studie vore möjligen att inkludera hela norden och samtliga medlemsländer. För att ytterligare belägga Nordiska rådets inkonsekvens kan en studera närmare hur relationen med de baltiska staterna, och i synnerhet Estland ser ut samt fördjupa analysen med intervjuer av företrädare för de nordiska länderna i Nordiska rådet.

3 Referenser

3.1 Primärkällor

- Nordiska rådet 2011, *Introduktion til det officelle Nordiske samarbejde*,
<https://www.youtube.com/watch?v=rEZTGbnSD-k>. [Elektronisk] Insamlad 22/5-2014.
- Nordiska rådet 2011, *Introduktion till Nordisk råd*,
<https://www.youtube.com/watch?v=FrF2qFkIF48>. [Elektronisk] Insamlad 22/5-2014.
- Nordiska rådet 2013, *Cool Nordic*, <https://www.youtube.com/watch?v=Xm6nRi46pPA>. [Elektronisk] Insamlad 18/3-2014.
- Nordiska rådet 2014, *Befolkning*, <http://www.norden.org/sv/fakta-om-norden/befolkning>. [Elektronisk] Insamlad 18/3-2014.
- Nordiska rådet 2014, *Det nordiska samarbetets historia*, <http://www.norden.org/sv/om-samarbetet/det-nordiska-samarbetets-historia>. [Elektronisk] Insamlad 21/5-2014.
- Nordiska rådet 2014, *Det officielle Nordiske samarbejde*, <http://www.norden.org/da/om-samarbejdet/det-officielle-nordiske-samarbejde>. [Elektronisk] Insamlad 21/5-2014.
- Nordiska rådet 2014, *Nordiska rådets presidium*,
<http://www.norden.org/sv/nordiska-raadet/organisation-och-struktur/nordiska-raadets-presidium>. [Elektronisk] Insamlad 21/5-2014.
- Nordiska rådet 2014, *Social integration i Norden*, <http://www.norden.org/sv/om-samarbetet/samarbetsomraaden/social-integration/social-integration-i-norden/>. [Elektronisk] Insamlad 21/5-2014.
- Nordiska rådet 2014, *Språk*, <http://www.norden.org/sv/fakta-om-norden/spraak>. [Elektronisk] Insamlad 21/5-2014.
- Qvanten, Emil von, 1827-1903. *Fennomani och skandinavism/af Peder Särkilax*, Stockholm: Hæggström, 1855, vol. 1 & 2.
- Reuterswärd, Pontus 1943. *Skandinavism, nordism, försvarsförbund*. Wahlström & Widstrand: Stockholm.
- Statistiska centralbyrån 2008, *Befolkning & population – statistisk årsbok 2008*.
http://www.scb.se/statistik/_publikationer/OV0904_2008A01_BR_05_A01BR0801.pdf. [Elektronisk] Insamlad 21/5-2014.
- Statistiska centralbyrån 2013, *Fortsatt ökning av utrikes födda i Sverige*,
http://www.scb.se/sv/_Hitta-statistik/Artiklar/Fortsatt-okning-av-utrikes-fodda-i-Sverige/. [Elektronisk] Insamlad 21/5-2014.

- Statistiska centralbyrån 2013, *Vart femte barn har utländsk bakgrund*,
http://www.scb.se/sv_/Hitta-statistik/Artiklar/Vart-femte-barn-har-utlandsk-bakgrund/. [Elektronisk] Insamlad 21/5-2014.
- Svenska kyrkan 2014, *Medlemskap i Svenska kyrkan*,
<https://www.svenskakyrkan.se/omoss/medlemskap>. [Elektronisk] Insamlad 21/5-2014.
- Sveriges riksdag 2014, *Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform*,
http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Kungorelse-1974152-om-beslu_sfs-1974-152/#K2. [Elektronisk] Insamlad 21/5-2014.
- Sveriges riksdag 2014. *Riksdagen.se*.
<http://www.riksdagen.se/sv/Start/Sok/?sok=integration&searchtype=all&facets=1&a=s&sortorder=desc&sort=rel>. [Elektronisk] Insamlad 21/5-2014.
- Tingsten, Herbert 1941. *Idékritik*. 1 uppl. Bonniers: Stockholm.
- Vedung, Evert, *Innehållslig och funktionell idéanalys*.
<http://journals.lub.lu.se/index.php/st/article/view/2836/2401> Statsvetenskaplig tidskrift, 1974:1. [Elektronisk] Insamlad 21/5-2014.

3.2 Sekundärkällor

- Beckman, Ludvig 2005, *Grundbok i idéanalys*. 1 uppl. Santérus förlag: Stockholm.
- Föreningen Norden – United minds 2012, *Opinionsundersökning Norden 2012*,
<http://www.norden.se/Global/Infomaterial/opinionsundersokningnorden2012.pdf>. [Elektronisk] Insamlad 21/5-2014.
- Högselius, Per 2003, *Estland längtar så in i Norden*,
http://www.svd.se/kultur/understrecket/estland-langtar-sa-in-i-norden_121038.svd, SvD. [Elektronisk] Insamlad 21/5-2014.
- Jutila – Tikkala (red.) 2009, *Skilda vägar? Nordiska rådet och EU*,
<https://www.norden.org/da/nordisk-raad/organisation-og-struktur/partigrupper/mittengruppen/rapporter/skilda-vaegar-nordiska-raadet-och-eu>. [Elektronisk] Insamlad 18/3-2014.
- Neumann, Iver B 2003, *Mening materialitet makt – en introduktion till diskursanalys*. Studentlitteratur AB: Lund.
- Vallinder, Torbjörn, *Rättvisa åt Tingsten!*
<http://www.statsvetenskapligtidskrift.se/cms/documents/EA12CA12-0193-4FEA-B582-5FED1684ECA7.pdf>. Statsvetenskaplig tidskrift, 2007:109. [Elektronisk] Insamlad 21/5-2014.